

Stödverktyg för Kulturmiljöer och kulturarenor i stadsplanering

Innehåll

Kulturmiljöer och kulturarenor	3
Kulturbegreppet i SMS	3
Varför kulturplanering?	3
När kan verktyget användas?	3
Vem kan använda verktyget?	4
Kultur och lagstiftning	5
Användning av verktyget	7
Kulturminnen och kulturmiljöer	8
Checklista för expertbedömning av bevarandevärde	8
Kulturmiljöer och platsidentitet	10
Kulturella mötesplatser	11
Stadsrummet som en kulturell mötesplats	13

Kulturmiljöer och kulturarenor

Kultur förenar människor och genom kulturella mötesplatser kan orten och dess sociala mötesplatser stärkas. Kulturmiljöer och kulturarenor är ett stödverktyg i arbetet med att integrera kultur och kulturella mötesplatser i stads- och tätortsplanering.

Kulturbegreppet i SMS

Kultur är ett omfattande begrepp som kan spänna från konst till livsform. Vad beträffar planeringen och utformningen av det offentliga, fysiska rummet kan kulturåtgärder inom ramarna för SMS-projektet tolkas som skydd av kulturminnen/kulturmiljöer samt utveckling av kulturella mötesplatser. SMS-projektet fokuserar på sociala aspekter i planeringen. Syftet med att tillföra kulturella inslag är att göra orten eller platsen attraktiv att uppsöka och använda för alla grupper. Man kan säga att orten eller platsen stärks som urbant rekreationsområde och mötesplats. Vägledningen är ett arbetsredskap för att kartlägga och utvärdera urbana områdens rekreations- och upplevelsepotential.

Varför kulturplanering?

Kultur samlar och engagerar människor och är därför en positiv kraft i samhällsbyggande. Kulturutbud och kulturella mötesplatser främjar integration i vardagen och den enskilda individens psykiska hälsa gynnas genom berikande kulturupplevelser och aktiviteter. Kulturinsatser stärker ortens attraktionskraft och ett mångsidigt aktivt kulturliv med bra kulturutbud gagnar den egna befolkningen och lockar besökare till orten. Det drar till sig företag och kvalificerad arbetskraft vilket i sin tur kan bidra till ökad livskvalitet för invånarna. Inkluderar vi kultur i den fysiska planeringen och utformningen av det offentliga rummet bevaras kulturarv samtidigt som nya kulturella mötesplatser utvecklas.

När kan verktyget användas?

Verktyget är särskilt viktigt i ett tidigt skede av planprocessen. Om planen innehåller kulturella inslag kan verktyget användas som utgångspunkt för dialoger och som checklista i en eventuell konsekvensbeskrivning. Om planen inte innehåller kulturella inslag kan verktyget användas som underlag för argument för att lyfta in kulturella aspekterna i planprocessen.

Vem kan använda verktyget?

Verktyg kan användas av alla och ger planhandläggare och personer som vill engagera sig i planprocessens underlag för att arbeta med och främja:

- bidrag som rör bevarande av kulturminnen och kulturmiljöer, till exempel, genom att hitta nya användningsformer för en övergiven fabrik.
- motiverade önskemål och behov av kulturella mötesplatser, t.ex. lokaler där invånarna kan mötas.
- förslag på tillfälliga lösningar för att få nya idéer och blåsa liv i platser som inte används. Exempel på detta kan vara att plantera och skapa en liten, solig mötesplats på en tomt som senare ska bebyggas.

Planeringen av kulturinsatser lyckas bäst när man kombinerar engagemang, kommunala beslut och eventuellt samarbete med det privata näringslivet. Verktyget kan erbjuda parterna en gemensam plattform för diskussion. I dialogen måste dock olika roller och ansvarsområden definieras för att undvika att deltagarna får för höga förväntningar.

Kultur och lagstiftning

Hur förhåller sig kulturmiljöer och kulturella mötesplatser till lagstiftningen?

I Sverige görs en bred tolkning av kulturmiljöer men i kulturmiljölagen §1 står följande:
”Att ansvaret för kulturmiljön delas av alla, såväl enskilda som myndigheter skall visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete skall se till att skador på kulturmiljön såvitt möjligt undviks eller begränsas”.

Förankring i lagstiftning och nationella mål

Enligt Plan- och bygglagen som ligger till grund för all offentlig planering ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbild, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Lagen innehåller och beskriver också tydliga krav på information och medverkan i planprocessen.

Kulturmiljöer

Om vi betraktar kulturmiljöer i ljuset av Plan- och bygglagen så bör kulturminnen och kulturmiljöer vara en integrerad del av areal-, miljö- och resursplaneringen och förvaltningen såväl kommunalt som regionalt. Kartläggning och utvärdering av platsers bevarandevärde och utvecklingspotential bör göras på ett tidigt stadium och där lokalbefolkningen i högsta möjliga grad involveras som medspelare och informationskällor.

Det finns flera skäl till varför man ska bevara kulturminnen och kulturarv. Här följer några exempel:

- Kulturminnen representerar icke-förnybara kunskapskällor om vårt eget samhälle och dess utveckling i tid och rum.
- De ursprungliga källorna gör det möjligt att ständigt omtolka och förändra förståelsen, framställningen och förmedlingen av historien.
- Vad vi väljer att bevara skapar hållpunkter för framtidens självuppfattning.
- Tolkning av historien ligger till grund för den egna och den gemensamma orienteringen.
- Kulturminnen och kulturarv ligger till grund för reflektion, självkranskan, förståelse och engagemang.
- Kulturminnesskyddet har en stor pedagogisk potential i det att förståelsen för samspelet mellan människor, natur och miljö fördjupas.
- Kulturminnen stärker den individuella och kollektiva förankringen och platstillhörigheten.
- Kulturminnen har en stor direkt och indirekt potential inom värdeskapande, näringsverksamhet och regional utveckling.

Tanken med verktyget är att identifiera möjliga kulturmiljöer där spår av historien tillvaratas och görs tillgängliga när områden ska förnyas. När kulturmiljöer och kulturminnen ingår som delar av en offentlig miljö kan människor använda dessa, antingen som underlag för upplevelser eller som källa till kunskap om det förflutna eller för att de är viktiga ur ett nyttoperspektiv.

Kulturella mötesplatser

I Sveriges nationella mål: Tid för Kultur , 2009/13:3 står att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.”

Grundtanken är att alla ska ha möjlighet att delta i kulturaktiviteter och uppleva en mångfald av kulturella uttryck. Vi kan därför säga att kommunen har huvudansvaret för att planera och förvalta det vi kallar lokalsamhällets kulturella infrastruktur. Infrastrukturen ska bidra till ett varierat och mångfacetterat ortsliv genom att skapa förutsättningar för kulturupplevelser och sociala möten i ortens eller tätortens gemensamma rum. Utmaningen kommer särskilt att bestå i följande:

- Upprätta och förvalta ett nätverk av utvalda ”rum”, delar av gator eller parker, som utformas för lek, vistelse och deltagande i olika aktiviteter och evenemang.
- Ge offentliga kulturhus och viktiga uterum bra utformning och framhäva dessa som landmärken och knutpunkter i ortens landskap.
- Lokalisera kulturella mötesplatser i närheten av där folk bor eller naturligt färdas. Dessa rum och platser representerar viktiga gemensamma rum och måste framstå som informella mötesplatser.

Användning av verktyget

Här får du snabb överblick av verktyget och hur det kan användas.

Verktyget är praktiskt när man ska identifiera möjliga kulturella inslag i samband med planarbete. Vid utvärdering av området med avseende på kulturmiljöer måste man kontrollera om det finns skyddade objekt i området. Dessutom ska tidigare registreringar och utvärderingar av området kartläggas och gås igenom. Utöver skyddsmyndigheterna kan källor vara museum, historiska föreningar, markägare, skolor och lokala informationskällor.

Vid utvärderingen av möjliga kulturella mötesplatser måste olika kulturinstanser kontaktas för att man ska få en överblick över befintlig kulturell infrastruktur samt aktuella planer för utveckling och drift av kulturhus och anläggningar. Detta beror på att de nya åtgärderna måste passa in i helheten och de som regel berättigar kommunen medel för etablering och drift.

Verktyget kan användas av alla intressenter och är avsett för att parterna ska kunna mötas på en mer jämställd nivå i dialogen om kulturskydd och kulturåtgärder. Det är dock viktigt att roller och ansvarsområden definieras för att undvika för höga förväntningar på exempelvis uppföljning av önskat byggnadsskydd eller start av ytterligare kulturaktiviteter.

Kulturåtgärder lyckas bäst när man kan förena folkligt engagemang, kommunala beslut och eventuellt samarbete med det privata näringslivet på ett bra sätt. Med folkligt engagemang avses exempelvis aktiv medverkan från invånarna i området, lag och föreningar, eldsjälar eller ortens kulturliv.

Kulturminnen och kulturmiljöer

Kulturmiljöer och kulturminnen ingår som delar av den offentlig miljö och kan användas som underlag för upplevelser, som källa till kunskap om det förflutna eller för att de är viktiga ur ett nyttoperspektiv.

Starka bevarandebestyrkelsen hos såväl myndigheter som engagerade medborgare kan betrakta byggnader och platser som värda att bevara och objekten i det närmaste som ”heliga”. Detta bör vägas mot uppfattningen att all arkitektur är avsedd att nyttjas varför endast ett fåtal byggnader kan tjäna som museiföremål. Det verkar finnas en ökad förståelse kring att det bästa sättet att bevara en byggnad på är att hitta sätt att återanvända den.

Checklista för expertbedömning av bevarandevärde

Genom tiderna, världen över, har många förslag på kriterier utarbetats för bedömningen av materiella objekts bevarandevärde. Som exempel har Norges Riksantikvarien i sin handbok för lokala registreringar föreslagit följande lista för kartläggning av olika egenskaper för kulturminnen och kulturmiljöer (länk).

Ålder, tidsdjup och kontinuitet:

Hur gammalt är kulturminnet eller kulturmiljön?

Reflekterar det/den utvecklingen under flera tidsepoker och historiska sammanhang?

Äkthet och ursprunglighet:

Äktheten måste alltid relateras till aspekter som tid, materialanvändning, stilart eller byggnadssätt.

Är kulturminnet så gammalt som vi påstår att det är?

Är materialen ursprungliga eller nya?

Har gamla tekniker använts?

Mångfald och variation:

Representerar kulturminnet olika former och funktioner, olika epoker och en mångfald av berättelser?

Sammanhang och helhet:

- Ingår kulturarvet i olika sammanhang och helheter?
- Rymmer kulturmiljön flera olika sammanhang knutna till teman som tid, etnicitet eller funktionella system?

Dynamik och förändring:

- Kännetecknas kulturminnet eller kulturmiljön av olika typer av dynamik, löpande förändringar och starka förändringskrafter?

Avbräck och kontraster:

- Representerar kulturminnet eller kulturmiljön ett avbrott eller en kontrast med avseende på form eller funktion, kontinuitet eller etnicitet, hantverksteknik eller materialanvändning?

Läsbarhet och tydlighet:

- Representerar kulturminnet eller kulturmiljön historien på ett särskilt tydligt och pedagogiskt sätt eller särskilt stora och intensiva upplevelser?

Lämplighet:

- Har kulturminnet eller kulturmiljön god funktionalitet i förhållande till dagens situation och användning? Är det väl underhållet såsom det ser ut i dag?

Användbarhet:

- Har kulturminnet eller kulturmiljön en stabil användningspotential över tid, lämpar det sig för ändrad eller eventuellt ny användning i framtiden?

Sårbarhet och toleransgränser:

- Är kulturminnet eller kulturmiljön sårbart för ingrepp och förändringar eller har det höga toleransgränser?

Samspel mellan natur och kultur:

- Visar kulturminnet eller kulturmiljön samspelet mellan natur och kultur på ett särskilt bra sätt?
- Gäller detta byggnaden eller placeringen av byggnader och anläggningar, resurs- eller markanvändning?

Kulturmiljöer och platsidentitet

Det sägs ofta att medvetenhet och kunskap om ett områdes historia bidrar till en lokal identitet och känsla av tillhörighet. Historiker och andra experter är vana vid att läsa av och tolka historiska inslag genom föremål och platser. De bedömer lokala byggnader och byggnadskonstruktioner av historiskt värde med sin professionella blick, men därmed också med en viss distans. Lokalbefolkningen känner och ”umgås” med sin miljö mer intimt och är således experter på ett annat sätt. Med andra ord kan invånare, näringsidkare och andra som rör sig i området vara viktiga historieberättare och informationskällor när det gäller ”små och nära” händelser och erfarenheter som är knutna till byggnader och platser.

Man kan säga att platsidentiteten stärks genom att lokalbefolkningen får säga vad de tycker vid kartläggningen av kulturminnenas värden. Först då kan platsidentitet kopplas till begrepp som tillhörighet, hemkänsla, delaktighet och trivsel.

Platser är ständigt i förändring

Människor tycker i regel om och uppskattar gamla byggnadsmiljöer. Samtidigt växer och förtätas orterna, tekniken utvecklas och nya behov uppstår. Därför måste vi ständigt förena ”nya spår” med de gamla. Den samtida arkitekturen bör därför kunna återspegla vår tids levnadssätt och teknik och blir med tiden en del av ”morgondagens kulturminnen”. I en hållbar stadsutveckling blir förnyelse och bevarande därför till två sidor av samma mynt. Vid stadsförnyelse ska man sträva efter att bevara kontinuiteten i utvecklingen snarare än att försöka bevara allt för tidigt. Utmaningen ligger därför i att upprätthålla en levande diskussion om när nya tillskott passar bra eller dåligt ihop med det gamla, såväl funktionellt som visuellt.

Det vi tar för givet som stadens eller platsens viktiga kulturminnen berör även vardagsintegrationen då det ständigt sker inflyttning till platser och orter. Människor som flyttar till orten har kanske inte någon nära koppling till, eller uppfattning om platsen de flyttar till. Ska dessa integreras, hitta tillhörighet och identifiera sig med ”hemorten” räcker det inte att stoltsera med det förflutna utan även dagens händelser och morgondagens projekt måste kunna inlemmas och bli en del av framtidens ”lokala historia”.

Några viktiga punkter för identitetsfrämjande förnyelse

- Har kulturminnet/kulturmiljön betydelse för invånarnas upplevelser, igenkänning och anknytning till platsen?
- Bidrar förnyelsen av det befintliga till gemensamma funktioner som t.ex. ökad tillgänglighet, mötesplatser eller landmärken?
- Kan förnyelsen medföra kvalitativt bättre och tryggare trafik?
- Kan tillfälliga eller gradvisa åtgärder med involvering av invånarna bryta invanda tankebanor och öppna upp för nytänkande?

Kulturella mötesplatser

I Sveriges nationella mål: Tid för Kultur , 2009/13:3 står att ”Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglade samhällets utveckling.”

Kulturhus och -institutioner skulle kunna vara viktiga platser där olika kulturella uttryck kan presenteras, diskuteras och uppskattas. Kulturhusen ska vara öppna och tillgängliga för alla och fungerar i som en förlängning/utvidgning av det offentliga rummet. Kulturhusen kan vara mer eller mindre ”informella” mötesplatser där kulturyttringar antingen förmedlas inför publik eller där människor själva uttrycker sig genom att delta i aktiviteter som de finner intressanta. Genom att människor med olika bakgrund och förutsättningar möts främjas integrationen.

Kulturhusen

I stadsplaneringen kan de offentliga kulturhusen och -institutionerna utgöra ett av flera nav i ortens eller platsens kulturella infrastruktur. De bildar ett nätverk av platser som människor kan välja att besöka och ska som regel betraktas som funktionella delar av en övergripande infrastruktur.

En trend som vuxit fram på senare tid är att sammanföra flera kulturella uttryck eller genrer, vilket stärker besöksunderlaget och gör platsen till en bredare, social mötesplats.

En medelstor stad i norden har normalt sett ett institutionellt inarbetat spektrum av kulturhus. Kulturhus ska gärna placeras så centralt som möjligt, men i förhållande till vad? Typ av kulturhus och anläggning måste först relateras till om de t.ex. har en stadsövergripande roll eller ska betjäna en liten lokal miljö.

Översikt över de vanliga typerna av kulturhus:

- Muséer (konst, historia, etc.) – mötesplatsfunktion
- Teater – mötesplats före och efter föreställning
- Galleri och utställningslokaler
- Konsertlokaler
- Bibliotek
- Kulturscener för musik och teater
- Folkliga kulturhus, aktivitetshus (med verkstäder och möteslokaler)
- Kulturskolor
- Fritidsklubbar
- Särskilda ”hybrid”-kulturhus
- Skolor som mötesplatser (utanför skoltid)
- Skolornas gymnastiksal
- Idrottsanläggningar kan också vara inrättade för olika evenemang.

Vad och var – frågor för utvärdering av kulturhus:

- Överensstämmer den eventuella lokaliseringen med åtgärdens innehåll och ambition och tvärtom?
- Riktas sig åtgärden mot prioriterade målgrupper (barn, äldre, minoritetskulturer, svaga grupper)?
- Kan flera aktiviteter samlokaliseras och öka användningsgraden och ge synergieffekter?
- Tillför åtgärden platsen/orten ett nytt element eller stärker det mångfalden i kulturutbudet?
- Uppmuntrar åtgärden till delaktighet och självaktivering för gemene man?
- Får användarna en plats att mötas på tvärs över fasta grupperingar?
- Leder åtgärden till att det skapas en öppen och informell mötesplats (före och efter evenemang)?
- För vilka årstider och tider på dygnet ska åtgärden vara öppen och tillgänglig?
- Kommer åtgärden att uppfylla kraven på god tillgänglighet med avseende på gångavstånd och kollektivtrafik?
- Skapar kravet på en mer universell utformning stora utmaningar?
- Riktas sig åtgärden utåt mot det offentliga rummet och upplevs som ett "drop in"-ställe?

Stadsrummet som en kulturell mötesplats

Stadens ”uterum” är viktiga sociala mötesplatser och fungerar även som kulturella mötesplatser där olika värden och levnadssätt kommer till uttryck i vardagen. I delar av stadsrummet äger även officiella firanden och offentliga evenemang rum. Utvalda stadsrum bör därför inrättas som en viktig del av den kulturella infrastrukturen. Frågeställningar för planering och upparbetande av offentliga uterum i staden kan vara:

Exempel på kriterier för utvärderingen av uterum:

- Hur är de lokala klimatförhållandena – sol/skugga, värme/kyla, vindförhållanden?
- Är tillgängligheten bra med tanke på fotgängare/cyklister och kollektivtrafik?
- Finns det plats för parkering och toaletter?
- Går det att stå, sitta och promenera omkring bekvämt?
- Finns serveringsmöjligheter för mat och dryck?
- Kan trafikbuller, damm och förorenande industri upplevas som ett stort problem?
- Är det nära till natur, t.ex. vatten?

Gångator:

- Lämpar sig platsen för gatumusik/-teater/jycklare, street art/grafitti etc.?

Platser/torg:

- Bör platsen inrättas för officiella firanden, festligheter, festivaler m.m.?
- Kan platsen inrättas för vardagliga uppträdanden eller som ”speakers corner”?

Kulturmiljöer:

- Kan delar av området fungera som friluftsscenen eller t.ex. skulpturpark?
- Kan området inrättas som ”autentisk kuliss” för historiska uppträdanden/evenemang?

Parker och rekreationsområden:

- Kan området kompletteras med friluftsscenen, picknickplats, spel och öppna aktiviteter?
- Kan området inrättas för flexibel användning, såsom festivaler och skiftande evenemang?
- Kan området ha en botanisk slinga, fungera som skulpturpark samt tillhandahålla information om stadsparkens historia?

Tillfälliga stadsrum

Tillfälliga (eller temporära) stadsrum har på senare år utvecklats som koncept för att testa ny och kreativ användning av platser. Sådana inslag kan skapa liv och nya rum under en period för att därefter försvinna. På vissa håll har man upprättat sådana stadsrum i stor skala och har involverat konsulter och konstnärer. Syftet är ofta att bryta invanda beteendemönster och

öppna för att man ska betrakta platsen med ”nya ögon.” Platsen kan ofta användas och utformas på flera olika sätt.

Konceptet kan också användas i mindre projekt där exempelvis invånarna själva står för idéer och förarbete. På så sätt involverar projektet befolkningen direkt eftersom människor ges mandat och medel (empowerment).

Tillfälliga stadsrum kan ofta knytas till brand- och rivningstomter som ligger i träda eller till slumrande ”restarealer”. Åtgärden kan sätta färg på vardagen och signalera ortens dynamik. Kanske till och med en ort som vågar ta till sig idéer från kreativa själar. Blir resultatet omstritt har projektet åtminstone bidragit till den offentliga debatten. Om pilotprojektet faller väl ut går det kanske att utveckla och etablera som en mer permanent lösning på annat håll. Projektet har då fungerat som ”kickstarter” för en fortsatt process.

En annan faktor är att krav på procedurer för dylika åtgärder eller ”events” ofta kan förenklas då de är begränsade i tid. Projektet måste naturligtvis följa uppställda säkerhetskrav och föreskrifter men de formella kraven på ansökningar och yttranden kan behöva ändras. Nya samarbetsformer kan också testas och flera parter bidra med ideella insatser. Exempelvis kan en part bidra med ett lass sand, andra med plantering, ytterligare någon annan kan snickra bänkar eller anlägga en boulevard. Då har man åstadkommit en samlingsplats i det fria, i alla fall under en begränsad tid.

Frågeställningar för bedömning av tillfälliga stadsrum är i princip desamma som för kulturhus och kulturella mötesplatser. Värt att notera är att projekten exempelvis kan medföra en högre aktivitetsnivå, något som kanske inte alltid upplevs som positivt bland invånarna. Människor kan känna en naturlig skepsis inför ovanliga eller främmande inslag i närmiljön. För att förebygga konflikt är det bra att fråga sig följande:

- Är de som berörs i grannskapet tillräckligt informerade om idéer och åtgärder?
- Inbjuder den aktuella platsen till vistelse, passage eller något att titta på i förbifarten?
- Kan projektet orsaka problem med buller?
- Har projektet tillräckliga finansiella och mänskliga resurser för att genomföras?
- Kan inslaget lätt uppfattas som ”nedskräpning” av området?
- Vem är ansvarig för underhåll och städning?

Privata aktörer och partnerskap i utveckling av mötesplatser

Kulturbaserade verksamheter har vuxit i takt med vårt ökade välstånd och fritidsbehov. Kaféer och matställen med kulturprofil kan betecknas som halvoffentliga platser och är särskilt viktiga för vår bild av stadens uteliv och kulturutbud.

I många fall har privata aktörer ingått samarbeten med kommunen för att finansiera idrotts- och kulturanläggningar. I Fredrikstad har man t.ex. uppfört en ny fotbollsstadion, ett konstnärscentrum, en länsscen och ett litteraturhus inom ramarna för ett offentligt och privat samarbete (OPS). Gränsöverskridande samarbeten av detta slag uppfattas ofta som komplicerade och det kan finnas misstro mellan parterna. Sak samma gäller när de

kulturaktörer som ska använda anläggningen kommer in i bilden. Vi får då gärna ett trepartssamarbete där parterna inte känner till, eller helt enkelt saknar förståelse för, varandras ramar och styrnings- och beslutsstruktur. Det kan exempelvis finnas vissa saker som är väldigt viktiga för aktören i fråga och som det är avgörande att övriga parter accepterar.

- Kulturella aktörer måste exempelvis kunna förstärka sitt konstnärliga uttryck och ha kontroll över de konstnärliga aspekterna.
- Offentliga verksamheter omfattas av ett europeiskt inköpsregelverk och har en annan beslutsstruktur än företag och kulturella aktörer.
- Ett aktiebolag lyder under aktiebolagslagen. Detta kräver lojalitet till det juridiska bolaget. Man kan således göra dåliga bedömningar men man kan inte dränera bolaget på värde.

Principer för hållbart partnerskap

En bra utgångspunkt för ett positivt trepartssamarbete kan vara att:

- respektera varandras ramar och grundläggande principer
- försöka hitta win-win-situationer
- försöka skapa en större attraktionskraft tillsammans.

På åtgärdsnivå kan man t.ex. ställa följande frågor:

- Ger anläggningen möjlighet till samlokalisering och eventuellt gemensam användning av olika sektioner?
- Stärker projektet stadsområdets konkurrens- och attraktionskraft?
- Går det att programmera in funktioner som kan ge särskilt goda synergieffekter?

Samarbetet bör bedömas såväl i investerings- som i driftsfasen. Vid uppförandet av kulturcentra och scener har man i Fredrikstad samarbetat kring återanvändning av nedlagda, gedigna industrihallar. Därigenom blir samtidigt viktiga industriminnen säkert bevarade. Vid anläggandet av idrottsarenor har man kunnat få ett centralare läge samt lägre kostnader för idrotten genom att bygga in näringsarealer i arenan. Kombinationslösningar av det här slaget kan man också använda för att ge arenor och stadsrummet mer liv.